

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

A STUDY OF INDIGENOUS WEAVING WISDOM TRANSFER

IN LAPLAE, UTTARADIT

สุรรัตน์ มั่นดี¹

Sureerat Munde

อติพัทธ์ วิจิตสถิตรัตน์²

Atipat Vijitsatitrat

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือศึกษาภูมิปัญญาและศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองโดยศึกษาจากกลุ่มชุมชนทอผ้า 3 กลุ่ม ได้แก่ ชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล กลุ่มชุมชนทอผ้าบ้านร่องยาง และศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศผลจากการศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองพบว่า

1. การทอผ้าพื้นเมืองอำเภอลับแลเป็นภูมิปัญญาที่ติดตัวคนพื้นถิ่นลับแลมาตั้งแต่ตอนอพยพมาจากเชียงใหม่ มีการสั่งสมกระบวนการถ่ายทอดมายาวนาน วัสดุที่ใช้เป็นวัสดุธรรมชาติ ปัจจุบันสภาพสังคมเป็นสังคมเกษตรกรรม ส่งผลให้ชุมชนที่มีการทอผ้าลดลงเหลือเพียง 3 ชุมชนที่ยังคงประกอบอาชีพทอผ้าอยู่ลดกลายเป็นลดตายดั้งเดิม สีของผ้านั้นยังเป็นสีแบบอดีตแต่ปรับความเข้มอ่อนไปในทิศทางของตลาด อุปสรรคในการทอผ้าใช้วัสดุแบบเดิม ไม่กี่ปีที่ผ่านมาสังคมส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับผ้าทอมากขึ้น ทำให้กลุ่มทอผ้ามีเงินสะพัด คนรุ่นหลังสนใจการทอผ้ามากขึ้น

2. การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองในอดีตในการทอผ้าของแต่ละชุมชนนั้น จะมีวิธีการถ่ายทอด 2 วิธี คือวิธีการบอกเล่าด้วยวาจา และวิธีการปฏิบัติจริง ผู้เรียนได้ใช้วัสดุและอุปกรณ์จริง ผู้ถ่ายทอดคอยชี้แนะระหว่างปฏิบัติ โดยจะให้ผู้เรียนเจอปัญหาและแก้ปัญหาด้วยตนเอง มีเพียงกลุ่มเดียวที่ใช้สื่อการสอน ส่งผลให้การถ่ายทอดเป็นระบบมากกว่ากลุ่มอื่น

คำสำคัญ: กระบวนการถ่ายทอด; ผ้าทอพื้นเมือง; อำเภอลับแล

¹ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ประจำ สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Abstract

The objective of this research is to study the procedures of indigenous weaving wisdom transfer in Laplae, Uttaradit which consists of 2 subject matters. The subject matters were to study indigenous weaving wisdom and to study procedures of indigenous weaving wisdom transfer. The researcher studied these matters from 3 groups, which are Thai-Yuan Laplae Teen-Jok Sinh Fabric Community Learning Center (Bankum-Natalae Weaving Community), Rong-Yang Indigenous Weaving Community (Renu's Weaving of Laplae), and vocational training center collaborated with indigenous products outlets of Sripranommat municipal. The consequences of indigenous weaving wisdom study are in the following.

1. In the past, the indigenous weaving at Laplae, Uttaradit were the wisdom that came with the Laplae folks who emigrated from Chiangsan. They accumulated the experiences and the wisdom transferring for centuries. The materials for weaving were made from natural sources. Nowadays, the social current of Laplae is an agricultural activity, which makes the weaving community recess. Nowadays, the patterns and colors are still produced in traditional style but the color will be subtle changes in value for the commercial current. The equipment is the same as previous days. For recent years, the social current has given more attention to indigenous weaving which makes weaving communities have income. For that reason, some newer generations have become more interested in weaving.

2. For the study of indigenous weaving wisdom transfer procedures in the past, in each community, the weaving instructor had 2 methods of wisdom transferring. The first method was narration. The other was practical method -- using the authentic materials to weave. The instructor would let the learners confront and resolve the problems with their own. There were only one community that applied extraordinary method that was demonstrating to the learner which could transfer the weaving wisdom more systematically.

Keywords: Transfer procedure; Indigenous weaving; Laplae

1. บทนำ

ประเทศไทยในปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านต่างๆมากขึ้นกว่าในอดีต ทางภาครัฐบาลได้มีการส่งเสริมทางด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก แต่ในด้านการพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ในแต่ละชุมชน ไม่ได้ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร คนไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางวัฒนธรรมจากต่างชาติ ทำให้เกิดวิกฤตต่างๆในสังคม การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนาประเทศ โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยที่สามารถเป็นพื้นฐานหลักในการที่จะพัฒนาได้ ประเทศไทยมีจุดแข็งในตัวในเรื่องของความเป็นประเทศที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่แข็งแรง สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาและพัฒนาประเทศได้ เพราะฉะนั้นในการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาประเทศชาติ ต้องจัดการศึกษาที่มีภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆเป็นพื้นฐานหลักในการพัฒนาภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นองค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะต่างๆของชาวบ้าน ที่ทำขึ้นจากสติปัญญา ความสามารถ หรือความรู้ เกิดการสั่งสมประสบการณ์ดังกล่าว ที่ผ่านการคัดเลือก เรียนรู้ ปูรังแต่ง และการถ่ายทอด สืบต่อกันมา เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต ได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งสอดคล้องกับ ภาณุวัฒน์ ภักดิ์วงศ์ ได้กล่าวเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยไว้ว่า ภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่ถูกสังคมไทยซ่อนเร้นมาเป็นเวลานาน นับตั้งแต่สังคมไทยได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวคิดของตะวันตก และได้รับการกระตุ้น ปลุกเร้า ให้กลับคืนสู่สังคมไทยในบทบาทของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทยในหลากหลายรูปแบบและหลากหลายมิติทางสังคม (ภาณุวัฒน์ ภักดิ์วงศ์. 2552: 11)ในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตโดยใช้ภูมิปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหา นั้น ทางกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาต้องมีความสอดคล้องต้องกันในทุกๆระดับ เพื่อก่อให้เกิดคุณสมบัติของสมาชิกในสังคมที่มีความต้องการคือ มีความเป็นสากลบนพื้นฐานของความเป็นไทย จะต้องมีการแพร่กระจายออกไปสู่ท้องถิ่นหรือชุมชนตามความจำเป็นและความต้องการของแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ ทั้งในหลักสูตรการเรียนการสอนขั้นพื้นฐานและหลักสูตรการเรียนรู้ของท้องถิ่น (ภาณุวัฒน์ ภักดิ์วงศ์ 2552: 147) ดังนั้น โรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกแห่ง ต้องจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษาให้มีความสอดคล้องกับสภาพชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น และมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนเป็นหลัก โดยต้องมีความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียนและศักยภาพของผู้เรียน โดยสถานศึกษาต้องจัดการเรียนการสอนร่วมกับชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

จังหวัดอุดรดิษฐ์ ขึ้นชื่อเรื่องผลผลิตทางการเกษตรกรรม ในเวลาว่างชาวบ้านจะใช้เวลาที่เหลือจากการทำไร่ หรือว่างเว้นจากการทำงานบ้างมาทอผ้า แทบทุกหลังคาเรือนจะมีกี่ทอผ้าอยู่ในบ้าน ส่วนใหญ่จากทอช่วงกลางวันเพราะต้องอาศัยแสงสว่าง ที่นิยมทอกันมากเป็นผ้าจก โดยมีเส้นประดิษฐ์เป็นสีเขียว ลวดลายที่นิยมใช้กันมากเรียกว่า “ดอกหงส์” ในส่วนของการทอผ้าในจังหวัดอุดรดิษฐ์นั้นอำเภอลับแล เป็นแหล่งรวมชุมชนที่มีความโดดเด่นด้านการทอผ้า เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีอารยธรรมที่หลากหลาย ชาวบ้านส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวพวนตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยา อีกส่วนหนึ่งที่

อพยพมาจากเชียงแสน ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชาวไทยวน หรือไทโยนก (ดารณี บุญยประสพ. 2543: 131) สังเกตได้จากภาษาพูดและเครื่องแต่งกายต่างๆ อาทิ ผ้าถุง ผ้าซิ่นตีนจก ผ้าหม่ม ย่อม และผ้าเช็ดหน้า ปัจจุบันชาวลับแลยังมีการสืบทอดเทคนิควิธีการทอผ้า การจกตีนซิ่นสืบทอดอย่างไม่ขาดสาย(บุญชัย ทองเจริญบัวงาม. 2553:208)ภูมิปัญญาการทอผ้าของอำเภอลับแลคล้ายคลึงกันกับผ้าซิ่นของเมืองหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย แต่ผ้าทอพื้นเมืองของอำเภอลับแลมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีความหลากหลาย ทั้งผ้าหม่ม ผ้าขาวม้า ผ้าซิ่นตีนจก ซิ่นมุก ซิ่นลับแล และผ้าทอต่างๆ และยังมีลวดลายที่มีเอกลักษณ์ เช่น ลายหงส์ ลายนกสร้อย ลายขอหงาย ลายนาค ลายแปดขอ ลายขอเกี่ยว ลายผักกูด เป็นต้น

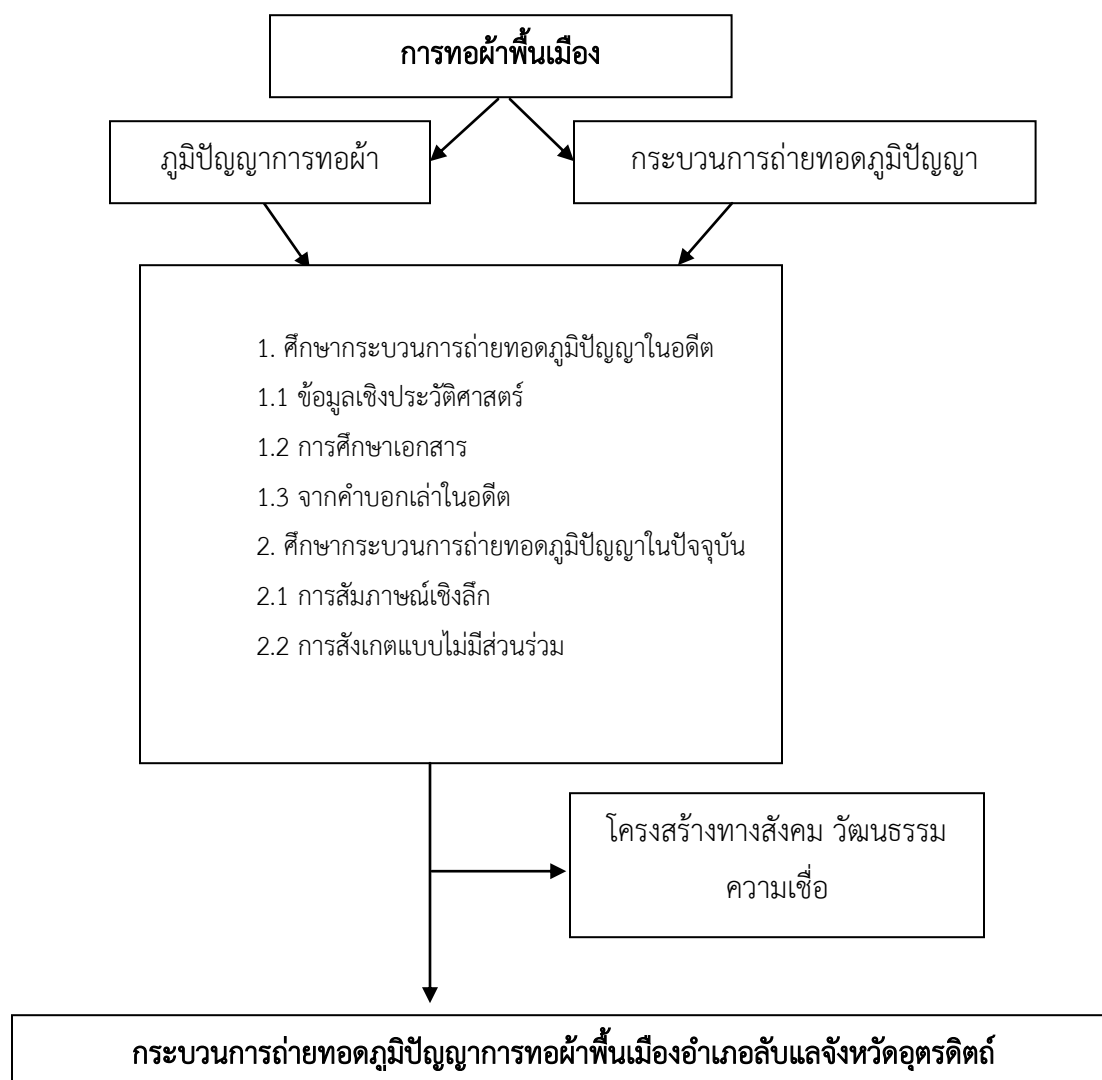
การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแลจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการอย่างลึกซึ้ง โดยเรื่องนี้มีการศึกษาวิจัยและค้นคว้าในบริบทอื่นๆมาแล้ว เช่น วิจัยเรื่องการศึกษารวบรวมลวดลายการทอผ้าซิ่นตีนจก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ของทรงพล ศิวานนท์ (2543) เป็นต้น แต่ยังคงขาดการศึกษาด้านกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งเป็นจุดสำคัญอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์ให้การทอผ้าพื้นเมืองของชุมชนนั้นอยู่สืบไป ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการผลิตผ้าทอพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัย มาเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดความรู้ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
2. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

3. กรอบแนวคิดของการวิจัย

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ นั้น จะทำการศึกษาถึงข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ศึกษาเอกสาร คำบอกเล่าในอดีต และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในปัจจุบัน โดยการศึกษาสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ผลสรุปของกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองอำเภอลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์ ทำการศึกษาเป็นการวิเคราะห์ในประเด็น การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองและการศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเสนอแนวทางการอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรมการทอผ้าพื้นเมืองต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ: ศิลปกรรมวิชาการ ครั้งที่ 2: ศิลปะ 4.0: ศิลปะเพื่อสร้างสรรค์และศิลปะเพื่อการศึกษา

The 2nd National Fine Arts Conference: The Arts 4.0: Creative Art and Art Education

ขั้นตอนที่	หัวข้อ	รายละเอียด
1	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่มโดยเลือกแบบเจาะจง
2	เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า	รวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสาร และข้อมูลที่มาจากการสัมภาษณ์
3	การเก็บรวบรวมข้อมูล	การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยจำแนกตามหัวข้อที่กำหนด
4	การวิเคราะห์ข้อมูล	วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้มา
5	การนำเสนอข้อมูลวิจัย	เรียบเรียงข้อมูลสรุปในเชิงพรรณนา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองอำเภอลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์ได้ดำเนินการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) 3 กลุ่มคือ 1)กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล(กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล) 2)ชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล) และ3)ศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนข้อมูลที่เป็นเอกสาร และส่วนข้อมูลที่มาจากการสัมภาษณ์จากคำบอกเล่าของผู้เกี่ยวข้องในการศึกษาระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองและการศึกษาระบบการจัดการของชุมชนในการผลิตผ้าทอพื้นเมืองของ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีเครื่องมือดังนี้

แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth interview) เนื่องจากผู้วิจัยนี้มุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง โดยเน้นรายละเอียดเกี่ยวกับการถ่ายทอดของแต่ละชุมชน โดยการเตรียมประเด็นต่างๆมีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด และสนทนาเพื่อเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าคือสร้างแบบสัมภาษณ์ การศึกษาระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้า ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง โดยกำหนดขอบเขต และประเด็นต่างๆให้ครอบคลุมในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล และข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองโดยมีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indept Interview) ไม่จำกัดคำตอบ (Nondirective Interview)เพื่อให้ผู้วิจัยได้สามารถบันทึกข้อมูลต่างๆของผู้ให้ข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

1 นำแบบสัมภาษณ์ เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน เพื่อแก้ไขด้านเนื้อหาและสำนวนภาษาที่ใช้ให้เกิดความถูกต้อง

2 นำแบบสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญนำมาหาค่า IOC เป็นการหาดัชนีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (Index of Objective congruence : IOC)

3 นำแบบสัมภาษณ์การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองไปใช้ในการสัมภาษณ์

แบบสังเกต ผู้วิจัยสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยสังเกตรูปแบบวิธีการในการถ่ายทอด เช่น การบอกเล่า การทำให้ดู การให้ดูตัวอย่างของจริงการให้ฝึกปฏิบัติการให้ฝึกปฏิบัติจริงไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอดการถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร หรืออื่นๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม ในการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองและการศึกษากระบวนการจัดการของชุมชนในการผลิตผ้าทอพื้นเมืองของ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร จากหนังสือ ตำรา บทความ และปริยฐานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เอกสารและตำราเรื่องภูมิปัญญา
 - 1.1 ความหมายของภูมิปัญญา
 - 1.2 ประเภทของภูมิปัญญา
 - 1.3 ความสำคัญของภูมิปัญญา
2. เอกสารและตำราเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญา
 - 2.1 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา
 - 2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา
3. เอกสารและตำราเรื่องภูมิปัญญากับการศึกษาในปัจจุบัน
 - 3.1 ภูมิปัญญาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
 - 3.2 ภูมิปัญญาไทยกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. ข้อมูลพื้นฐานของ อำเภอลับแล
 - 4.1 ประวัติ สภาพท้องที่ และข้อมูลทั่วไป
 - 4.2 ตำนานเมืองลับแล
5. เอกสารและตำราเรื่องผ้าทอพื้นเมือง
 - 5.1 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้า
 - 5.2 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้า อำเภอลับแล

5.2 ชนิดของผ้าทอพื้นเมืองอำเภอลับแล

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มชุมชนผู้ผลิตผ้าทอพื้นเมืองโดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) เนื่องจากผู้วิจัยนี้มุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง โดยเน้นรายละเอียดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาของแต่ละกลุ่มชุมชน
3. สังเกตจดบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดและการจัดการของชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารและตำรา
2. วิเคราะห์จากการสัมภาษณ์กลุ่มชุมชนทั้ง 3 กลุ่ม คือ
 - 2.1 กลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไทย-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล)
 - 2.2 ชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล)
 - 2.3 ศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ
3. จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

การนำเสนอข้อมูลวิจัย

หลังจากการดำเนินการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลในการดำเนินงานวิจัยแล้ว ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้ทั้งหมด มาเรียบเรียงและสรุปงานวิจัยในเชิงการพรรณนา (Descriptive Research) ในศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองอำเภอลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์

5. สรุปผลการวิจัย

5.1 การศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองอำเภอลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์

5.1.1 ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองอำเภอลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์ ในอดีต

การทอผ้าของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีติดตัวผู้หญิงมาตั้งแต่การอพยพครั้งใหญ่ จากอาณาจักรเชียงแสน หรือเชียงใหม่ในปัจจุบัน ดังนั้นจึงมีการสั่งสมประสบการณ์และกระบวนการถ่ายทอดมาอย่างยาวนาน ในอดีตนั้นการถ่ายทอดจะเป็นลักษณะถ่ายทอดกันภายในครอบครัวเป็นหลัก ซึ่งจุดมุ่งหมายของการถ่ายทอดต่อบุตรหรือคนในครอบครัวเนื่องจากในสมัยนั้นการศึกษาเป็นสิ่งที่เข้าถึงยาก ประกอบกับรายได้ของครอบครัวไม่พอที่จะส่งลูกของตนเรียน จึงต้องถ่ายทอดการทอผ้าให้บุตรสาวของตนเอง ส่วนบุตรชายนั้นก็ไปทำไร่ ทำสวน

ด้านลวดลายของผ้าเป็นลวดลายที่เฉพาะของอำเภอลับแล ประกอบด้วยลายหลักและลายประกอบในตัว
 ชิ้น 1 ผืน ส่วนการใช้อุปกรณ์ในการทอผ้าจะเป็นไม้ นิยมติดตั้งไว้ที่ใต้ถุนบ้านของผู้ทอ เพราะบ้านเรือนส่วนใหญ่จะยกได้
 ถุนสูง เมื่อเสร็จจากทำไร่ทำสวนแล้ว แม่บ้านจะมานั่งทอผ้าใต้ถุนบ้านเป็นอาชีพเสริม วัสดุที่ใช้ในการทอเป็นวัสดุจาก
 ธรรมชาติ เช่น ฝ้าย ไหม สีย้อมไหม เป็นต้น ส่วนด้านสีที่นิยมทอผ้านั้นจะเป็นเอกลักษณ์ของชาวลับแลโบราณ ตั้งแต่สมัย
 อพยพมาจากอาณาจักรเชียงแสน ได้แก่ สีแดง สีดำ สีเขียวและสีเหลือง

ภาพประกอบ ส่วนประกอบของผ้าชินตีนจก

5.1.2 ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองอำเภอลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์ ในปัจจุบัน

สภาพสังคมของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ยังคงเป็นสังคมแห่งการเกษตรกรรม ผู้คนส่วนใหญ่จะหัน
 มาประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากกว่าในอดีต เนื่องจากผลไม้ ผัก ข้าว มีราคาแพงกว่าผ้าทอ 1 ผืน คนในชุมชนจึงนิยม
 มากกว่า ดังนั้นส่งผลให้ชุมชนที่มีการทอผ้าลดน้อยลงไปจากในอดีตที่ทอผ้ากันทุกครัวเรือน จนปัจจุบันเหลือเพียง 3
 ชุมชนเท่านั้นที่ยังคงประกอบอาชีพทอผ้าอยู่ในปัจจุบัน

ลวดลายของผ้าทอนั้นยังคงเป็นลวดลายเดิมแบบฉบับโบราณ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงลวดลาย สีของผ้าทอ
 นั้นยังคงเป็นสีแบบอดีต เพียงแต่ปรับความเข้มและอ่อนของสีให้ไปในทิศทางของตลาดเท่านั้น การใช้อุปกรณ์ในการทอผ้า
 ยังคงใช้วัสดุแบบเดิมคือไม้ แต่เปลี่ยนชนิดของไม้ตามเศรษฐกิจและสภาพอากาศที่เปลี่ยนไป

ภาพประกอบ ผ้าขึ้นสีแบบดั้งเดิม(ชาย) และสีแบบสมัยนิยม(ขวา)

แต่เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา ทางสังคมส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับผ้าทอพื้นเมืองมากขึ้น สังเกตได้จาก รายการต่างๆที่ยกผ้าไทยมาสวมใส่ เช่น รายการทอผ้าไทย รายการนี้เปิดโอกาสให้นักศึกษาและนิสิตและนักศึกษาสามารถร่วมกัน ออกแบบชุดที่ทำจากผ้าไทยทั่วประเทศ ดังนั้นผู้คนจะเห็นว่าผ้าไทยสามารถนำมาทำเครื่องแต่งกายด้วยความสร้างสรรค์ได้ อีกมากมายและไม่ล้าสมัย หลังจากนั้นยอดขายของผ้าไทยได้ปรับตัวสูงขึ้น ทำให้กลุ่มทอผ้ามีเงินสะพัดมากขึ้น และ ประเด็นสำคัญคือคนรุ่นหลังได้สนใจการทอผ้ามากขึ้น

5.2 การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองอำเภอลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์

5.2.1 กระบวนการถ่ายทอดในอดีต ในการทอผ้าของแต่ละชุมชนนั้น ผู้ถ่ายทอดจะถ่ายทอดด้วยกัน 2 วิธี คือวิธีการบอกเล่า บรรยาย ด้วยวาจาหรือคำพูด และอีกวิธีคือการปฏิบัติจริง คือการให้ผู้เรียนได้ใช้วัสดุและอุปกรณ์จริง ส่วนผู้ถ่ายทอดนั้นจะคอยให้คำชี้แนะระหว่างที่ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติงาน โดยผู้ถ่ายทอดจะให้ผู้เรียนเจอปัญหาและ รู้จักการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

5.2.2 กระบวนการถ่ายทอดในปัจจุบันยังคงมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบเดิมดังเช่นอดีต คือ การบอกเล่า บรรยาย ด้วยวาจาหรือคำพูด และการปฏิบัติจริงมีการสาธิตให้ผู้รับการถ่ายทอดให้ดูในบางชุมชน

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของทั้ง 3 กลุ่มชุมชนมีความเหมือนและแตกต่างกันดังนี้

1. กลุ่มชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านร่องยาง(เรณู ผ้าทอลับแล)และศูนย์ฝักอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ มีลักษณะผ้าทอพื้นเมืองที่เหมือนกัน คือเป็นผ้าพื้น แต่ชุมชนบ้านร่องยางมีการถ่ายทอดการตัดเย็บเสื้อผ้าร่วมด้วย มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้รับการถ่ายทอดเป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ การถ่ายทอดความรู้โดยการเล่า บรรยาย โดยใช้วาจา และให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่ต้องพบเจอขณะทำงาน และรู้จักการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

2. ส่วนชุมชนบ้านกลุ่มชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (กลุ่มทอผ้าบ้านคุ้ม-นาทะเล) จะมีการถ่ายทอดที่เป็นระบบมากกว่า แต่ก็ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นโบราณไว้ ดังนี้ การถ่ายทอดของชุมชนนี้จะเริ่มด้วยการให้ดูตัวอย่างของผ้าทอ ให้ผู้เรียนเข้าใจลวดลายก่อนเป็นลำดับแรกด้วยการบรรยาย การเล่า ด้วยคำพูด ในขั้นตอนถัดไปคือ ลงมือสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่าง และขั้นตอนสุดท้ายคือทำให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง

6. การอภิปรายผล

จากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีประเด็นนำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

6.1 ศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

การทอผ้าพื้นเมือง ของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์มีมาอย่างยาวนานและเป็นวิถีการดำรงชีวิตในอดีตจนถึงปัจจุบัน คนในชุมชนจำนวนหนึ่งได้ใช้การทอผ้าเป็นการหาเลี้ยงชีพ แม้อาชีพหลักของชุมชนจะเป็นการทำเกษตรกรรม แต่การทอผ้าก็เป็นงานที่สามารถหาเลี้ยงชีพได้ ในช่วงปัจจุบัน หลังปี พ.ศ.2555 การทอผ้าเพื่อจำหน่ายได้รับความนิยมมากขึ้นเนื่องจากความนิยมทางรายการทางโทรทัศน์ รายการทอผ้าผ้าไทย และอำเภอลับแลได้เปิดเมืองได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ภูมิปัญญา จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวเกิดความสนใจซื้อผ้าทอ กระตุ้นให้เศรษฐกิจของอำเภอลับแลดีขึ้นกว่าเดิมไปอีกเท่าตัว และกระแสมความนิยมทางสังคม มีส่วนทำให้คนในชุมชนมีความตื่นตัวในเรื่องนี้ เยาวชนรุ่นหลังได้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนตนเอง ทำให้เกิดความนิยมในการผลิตผ้าทอมากขึ้น ใหม่ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่โรงเรียนศรีพนมมาศ วิทยาการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนรวมถึงการทอผ้า นั้นเป็นประโยชน์มากและจะเป็นส่วนสำคัญในการช่วยผลักดันเยาวชนรุ่นใหม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนในระดับจุลภาคไปสู่ระดับมหภาค การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะค่อยๆเป็นค่อยๆไป ความนิยมต่ออาชีพในชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ ซึ่งสอดคล้องกับที่ ผจก.จิตต์ อธิคมนันท์ (2543:12-41) ได้อธิบายแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ เมื่อมีการเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญา สมาชิกของชุมชนเห็นการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและความต้องการใหม่ๆ อาจส่งผลให้เกิดพื้นฐานทางวัฒนธรรม มีการเพิ่มพูนความรู้และเทคนิคที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนขึ้นมาใหม่

6.2 ศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลในด้านกระบวนการถ่ายทอดของแต่ละกลุ่มชุมชน คือ กลุ่มทอผ้าชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (บ้านคุ้ม-นาทะเล), กลุ่มชุมชนบ้านร่องยาง (เรณู ผ้าทอลับแล), ศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง เทศบาลศรีพนมมาศ ผู้วิจัยพบว่ากระบวนการถ่ายทอด ในการทอผ้าของแต่ละชุมชน

นั้น ผู้ถ่ายทอดจะถ่ายทอดด้วยกัน 2 วิธี คือวิธีการบอกเล่า บรรยาย ด้วยวาจาหรือคำพูด และอีกวิธีคือการปฏิบัติจริง คือ การให้ผู้เรียนได้ใช้วัสดุและอุปกรณ์จริง ซึ่งเป็นวิธีแบบดั้งเดิม จะมีเพียงกลุ่มทอผ้าชุมชนศูนย์การเรียนรู้ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล (บ้านคุ้ม-นาทะเล)เท่านั้นที่ใช้วิธีแบบดั้งเดิมผสมกับการใช้วิธีการสาธิต ให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ดูให้เข้าใจก่อน และเน้นการอนุรักษ์ลวดลายดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลง จะมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของสีของลวดลายเท่านั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เป็นเรื่องดีที่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยปรับปรุงวิธีการในแบบอนุรักษ์นิยมให้มีสื่อที่ทันสมัยมาประกอบ จะส่งเสริมให้คุณค่าทางภูมิปัญญานี้ไม่มีการสูญหายไป และในแง่ของการจำหน่ายก็จะสามารถทำได้ง่ายเพราะมีสีสันทที่หลากหลายกว่าในอดีต แต่ยังคงลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์ไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ซึ่งกลุ่มชุมชนอื่นควรนำมาเป็นแบบอย่าง

7. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์การถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมือง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าศึกษาวิจัยดังนี้

1. การศึกษาการบริหารและการจัดการพิพิธภัณฑ์ผ้าขึ้นตีนจก ไท – ยวน (บ้านคุ้ม-บ้านนาทะเล) อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
2. การสร้างสรรค์วัสดุทดแทนสีย้อมผ้าจากวัสดุธรรมชาติ
3. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การศึกษาลวดลายผ้าขึ้นตีนจกอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
4. การศึกษากระบวนการถ่ายทอดการถักไม้กวาดตองกง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

8. บรรณานุกรม

- ดารณีบุญประสพ. (2543). *ลวดลายและสีสันทบนผ้าทอพื้นเมือง*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิช ชิง.
- ทรงพล ศิวานนท์. (2543). *ลวดลายการทอผ้าขึ้นตีนจกอำเภอลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์*. กศ.ม. (สาขาวิชาอาชีวศึกษา). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- บุญชัย ทองเจริญงาม. (2553). *ตำนานผ้าจากโยนกนคร ผ้าทอเชียงแสน 7 เมือง*. กรุงเทพฯ: พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ หอรัษฎากรพิพัฒน์ ในพระบรมมหาราชวัง.
- ภาณุวัฒน์ ภัคติวศ์. (2552). *ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันท์. (2543). *การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง